
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО,
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.(05)

С. Я. ЛИХОВА
О. С. МІРОШНИЧЕНКО

**БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ ЯК ОБ'ЄКТ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ
(ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ
ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ФРН І УКРАЇНИ)**

Досліджуються питання кримінально-правової охорони безпеки людини відповідно європейських норм і стандартів. З цією метою проводиться порівняльний аналіз кримінального законодавства ФРН як країни-учасниці Європейського Союзу та України, яка претендує на участь у ЄС. Безпека людини розглядається в широкому і вузькому розумінні. Приводиться класифікація країн-учасниць ЄС з метою вдосконалення інструментарію порівняльних досліджень.

Ключові слова: права людини, колективна безпека, індивідуальна безпека, кримінально-правова охорон, порівняльні дослідження.

Лихова С.Я., Мирошниченко Е.С. Безопасность человека как объект криминально-правовой охраны (сравнительно-правовое исследование за законодательством ФРГ и Украины)

Исследуются вопросы уголовно-правовой охраны безопасности человека в соответствии с европейскими нормами и стандартами. С этой целью проводится сравнительный анализ уголовного законодательства ФРГ как страны-участницы Европейского Союза и Украины, которая претендует на участие в ЕС. Безопасность человека рассматривается в широком и узком смысле.

© **ЛИХОВА Софія Яківна** – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права і процесу Юридичного інституту Національного авіаційного університету

© **МІРОШНИЧЕНКО Олена Сергіївна** – магістр Університету прокуратури і слідства Національного університету «Одеська юридична академія»

Приводится классификация стран-участниц ЕС с целью совершенствования инструментария сравнительных исследований.

Ключевые слова: права человека, коллективная безопасность, индивидуальная безопасность, уголовно-правовая охрана, сравнительные исследования.

Lixova Softy, Miroshnichenko Olena. Human Safety as an Object of Criminal and Legal Protection (Comparative and Legal Research as to the Legislation of FRG and Ukraine)

The problems of criminal law protection of human security, in accordance with European norms and standards investigated. For this purpose, a comparative analysis of the criminal law of Germany as a member of the European Union and Ukraine, which claims to be part of the EU. Human security is considered in the broad and narrow sense. The classification of EU members states to improve the tools of comparative studies provided.

Key words: human rights, collective security, personal security, criminal law protection, comparative studies.

Безпека людини – це стан, в якому небезпека і умови, які приводять до фізичної, психічної шкоди і матеріальних збитків контролюються заради збереження здоров'я та добробуту окремих людей і суспільства в цілому. Безпека є динамічним станом, який створюється при взаємодії людини із її фізичним, соціальним, культурним, технологічним, політичним, економічним і організаційним оточенням.

Безпека є основною і головною метою механізму правового регулювання. Практично, всі норми всіх галузей законодавства будь-якої держави спрямовані на забезпечення людині такого існування, коли її особистим правом, інтересам, цінностям, а також матеріальним благам не буде загрозовувати небезпека. Відповідно до Конституції України безпека людини визнається однією із найвищих соціальних цінностей, а встановлення гарантій реалізації людиною своїх прав і свобод, як природних, так і набутих є головним обов'язком держави. Кожна має право будь-яким не забороненим законом способом захищати свої права від порушень і протиправних посягань. На утвердженні і забезпеченні прав і свобод людини і будується її безпека, гідні та безпечні умови її існування.

Поняття «безпека людини» вживається і у вузькому розумінні. Конституція України закріплює право людини на безпеку життя і здоров'я, безпеку в процесі вживання продукції та користування всіма видами робіт та послуг, безпечні умови праці тощо

Враховуючи інтеграційні процеси, які сьогодні надзвичайно активно протікають у Європі, процеси гармонізації правових систем європейських держав, які стосуються не лише тих держав, які вступили до Європейського Союзу, а і тих держав, які лише праг-

нуть цього, процес європейської глобалізації, ми не можемо не звертатися до європейських норм і стандартів в галузі гарантій безпеки людини. Права і свободи людини мають реальну цінність лише тоді, коли існують реальні гарантії їх захисту і реалізації.

Щоб права і свободи особи були реальними і дотримувалися в житті, необхідно не лише проголосити їх, але і забезпечити дійсними і дієвими гарантіями, тобто засобами захисту права від порушень, або, якщо право вже порушене, встановити засоби його відновлення і відшкодування заподіяної шкоди.

В Європейському Союзі, як і в окремих державах, система гарантій прав і свобод людини, її безпечного існування включає в себе три основні складові:

- по-перше, інституційні гарантії, пов'язані із функціонуванням органів, діяльність яких спрямована на охорону і захист порушених прав;

- по-друге, процесуальні гарантії, які реалізуються при здійсненні правосуддя, перед усім це стосується кримінального процесу;

- по-третє, матеріальні гарантії у вигляді норм матеріального права, які спрямовані на компенсацію збитків і іншої шкоди, яка спричинена порушенням права.

Як відомо, найбільш суспільно небезпечні прояви посягання на безпеку людини шляхом порушення її прав і свобод і заподіяння суспільно небезпечних наслідків – матеріальної і моральної шкоди, передбачені в кримінальному законодавстві. Саме кримінальне законодавство створене для того, щоб охороняти безпеку людини від найбільш суспільно небезпечних посягань.

Вказані гарантії є загальними, тобто розповсюджуються, як правило, на всі права і свободи, в тому числі і на ті, які в міжнародних нормативних актах не набули статусу «основних» чи «основоположних». Поряд із загальними в юридичних нормах закріплені і спеціальні гарантії, які стосуються окремих прав і можуть носити самий різноманітний характер (наприклад, заборона смертної кари як гарантія права на життя, заборона клонування людей, як гарантія права на цілісність особи тощо).

Дане наукове дослідження розраховане на фахівців, які добре знають вітчизняне кримінальне право. Його норми ми розглядаємо як встановлення матеріальних гарантій безпеки людини. Тому ми не даємо кримінально-правову характеристику злочинів проти безпеки людини, а аналізуємо норми кримінального законодавства держав-учасниць Європейського Союзу.

Порівняння кримінального законодавства держав-учасниць ЄС щодо захисту безпеки людини дає можливість побачити як самобутність законодавства кожної з країн, так і зробити висновок про відповідність його основним стандартам щодо охорони прав людини.

До першої групи держав-учасниць ЄС слід віднести держави, які раніше входили до складу СРСР і, таким чином, розвивалися, як і Україна, під впливом соціалістичної правової традиції – Литва, Латвія, Естонія.

До другої групи входять держави-учасниці ЄС, які не входили до складу СРСР, так звані постсоціалістичні країни, але які в силу історичних і політичних обставин зазнали на собі вплив соціалістичного права – Польща, Румунія, Чеська Республіка, Угорщина, Болгарія, Словаччина, Словенія.

До третьої групи входять держави, які, по-суті, утворили ЄС і право яких розвивалося поза впливом соціалістичної системи права – ФРН, Італія, Франція, Велика Британія, Нідерланди, Бельгія, Греція, Португалія, Австрія, Швеція, Данія, Ірландія, Фінляндія, Кіпр, Люксембург, Мальта. При проведенні порівняльного аналізу ми використовували лише джерела, які були офіційно опубліковані і перекладені на російську мову спеціалістами в галузі кримінального права, щоб уникнути сумнівів щодо достовірності перекладів і дати можливість перевірки достовірності інформації.

При цьому безпека людини розглядається нами у вузькому розумінні і дається кримінально-правова характеристика посягань на безпеку життя та здоров'я людини. Посягання на безпеку життя та здоров'я людини поділяються на дві групи: 1. Особиста безпека і 2. Суспільна (спільна, колективна) безпека, під якою розуміється: екологічна безпека, громадська безпека, безпека виробництва, безпечність продукції послуг і робіт, безпека людства.

Ми намагалися розкрити специфіку законодавства окремих держав-учасниць ЄС, особливу увагу звертаючи на ті злочини проти безпеки людини, склади яких відсутні у вітчизняному законодавстві.

Необхідність проведення порівняльного дослідження законів та ефективності їх застосування на сучасному етапі розвитку суспільства викликана процесом глобалізації, який сьогодні торкається не лише економічних та політичних процесів, а і процесу законотворчості. Це вимагає від юристів різних країн об'єднання зусиль в роботі теоретичних основ законотворчості, що в кінцевому результа-

ті має оформитися у сукупність знань про дію законів на основі світових правових традицій та досвіду окремих держав.

Як вказує В.В. Оксамитний, цьому процесу сприяє низка факторів, серед яких основними є такі:

– усвідомлення необхідності врахування накопиченого досвіду держав у цій галузі;

– розвиток систем універсальних, регіональних і локальних міжнародних організацій із власним законодавством;

– процеси наближення правових систем різних країн в рамках сучасних інтеграційних процесів у світі;

– необхідність у цьому зв'язку гармонізації і уніфікації національних законодавств;

– наявність проблеми «модельних законодавчих актів» і законів міжнародних організацій¹.

Україна є стороною практично всіх міжнародних договорів про права людини загального характеру. Участь нашої держави у Раді Європи, і її прагнення стати учасницею Європейського Союзу, ратифікація Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка, в свою чергу, є складовою Лісабонської угоди (Конституції для Європи) покладає на нашу країну зобов'язання дотримуватися європейських норм в галузі охорони безпеки людини, адже практично у конституціях всіх країн Європейського Союзу та міжнародних нормативних актах людина, її життя, свобода, здоров'я проголошені найвищими соціальними цінностями. Але проголосити, ще не значить захистити, тому, як вказує Н.Г. Шукліна, процес постійного збільшення потреб людини рухається достатньо швидко. Зважаючи на це, враховуючи всі соціальні, політичні, економічні, екологічні та інші зміни в світі потрібно постійно працювати в напрямку розробки нових міжнародно-правових актів щодо захисту прав і свобод людини, які, відштовхуючись від існуючих міжнародних документів, запроваджували б нові гарантії та принципи². Однією із гарантій забезпечення прав людини є встановлення кримінальної відповідальності за порушення як особистої безпеки людини, так і колективної безпеки: економічної, громадської, безпеки виробництва продукції, надання послуг та виконання робіт, а також безпеки використання транспортних засобів.

Вивчення норм кримінального законодавства зарубіжних країн, які вже є учасниками Європейського Союзу дозволить зробити висновки щодо того, наскільки вітчизняне кримінальне законодав-

ство сприйняло європейські стандарти в галузі охорони безпеки людини.

Особливістю німецького законодавства, як вже вказувалося, є те, що склади злочинних діянь передбачені не лише в КК ФРН, а і в інших федеральних законах, які містять приписи, що стосуються інших галузей права, але включають в себе і кримінально-правові норми. Очевидно, це є одним із факторів, який пояснює передбачення в Основному законі ФРН п'яти видів судочинства: провадження в судах загальної юрисдикції по цивільним і кримінальним справам, в адміністративних судах, в судах по трудовим справам, в фінансових судах і судах по соціальним питанням.

В КК ФРН злочини проти життя розміщені у розділі 16 Особливої частини КК «Карані діяння проти життя». Якщо враховувати прийняту сьогодні шкалу загальнолюдських цінностей, то, безумовно, видається, що в ході проведення реформи кримінального законодавства цієї країни, склади злочинів проти життя займуть більш достойне місце в Особливій частині КК ФРН³.

До злочинів, які створюють небезпеку для життя людини слід віднести діяння, відповідальність за яке передбачена в § 218 розділу 16 Особливої частини КК ФРН «Переривання вагітності». До речі, слід відмітити, що кримінальне законодавство ФРН присвячує чи не найбільшу кількість статей серед КК інших країн, які регламентують кримінальну відповідальність за переривання вагітності – 7 статей. Переривання вагітності карається позбавленням волі на строк до трьох років або грошовим штрафом.

В ч. 2 цього параграфу передбачена відповідальність за кваліфіковані різновиди абортів. Кваліфікуючими обставинами злочину, який законодавець називає «особливо тяжкі випадки» є діяння, які вчинюються проти волі вагітної жінки і діяння, під час яких особа, діючи по грубій необережності створює небезпеку заподіяння смерті або спричинення тяжкої шкоди здоров'ю вагітної жінки. Карається таке діяння позбавленням волі на строк від шести місяців до п'яти років.

Дещо неочікуваною є норма, яка міститься в ч. 3 § 218 КК ФРН, відповідно до якої переривання вагітності, вчинене вагітною жінкою карається позбавленням волі на строк до одного року або грошовим штрафом. Якщо замах на цей злочин є карним, то вагітна жінка за замахом на переривання вагітності відповідальності не несе (ч. 4 § 218 КК ФРН).

Таким чином, § 218 встановлює загальні підстави караності за переривання вагітності. Але законодавець вважає за необхідне вста-

новити винятки із загальної заборони і певним чином обмежує кримінальну відповідальність за переривання вагітності. А. Жалінський та А. Реріхт пишуть, що, по суті, § 218а легалізує переривання вагітності, але робить це таким чином, щоб юридично данні діяння були протиправними, а не караними⁴.

На нашу думку, тут слід використати дещо інший підхід в поясненні цієї ситуації. Бланкетність норм про переривання вагітності (в більшості країн термін «аборт» в текст кримінального закону не вживається, що створює певні труднощі в тлумаченні змісту «законного аборт» і «незаконного аборт»). Німецький законодавець із властивою йому педантичністю в § 218а дає визначення законно проведеного переривання вагітності, тобто законного аборт, щоб уникнути неоднозначних підходів до розуміння ознак цього складу злочину.

§ 218а «Некараність переривання вагітності» формулює ознаки операції переривання вагітності, які, по-перше, відповідають вимогам § 219 КК ФРН «Консультація вагітних жінок в конфліктній ситуації і ситуації, що загрожує бідую», по-друге, диспозиція параграфу відсильна і посилання в ній відбувається на Федеральний закон про конфліктну ситуацію, пов'язану із вагітністю⁵, по-третє, ця стаття складається із двох частин і їх текст є настільки неординарним і несподіваним для вітчизняного, і, вважаємо не лише вітчизняного кримінального законодавства, що вважаємо не завадить привести його повністю, адже є підстави розглянути цей текст, як певного роду маніфест на захист майбутнього життя, ненародженої дитини, кримінально-правову агітацію проти переривання вагітності:

§ 219(1) Консультація служить захисту ненародженого життя. Завдання консультації має бути спрямоване на те, щоб спонукати жінку до збереження вагітності і розкрити їй перспективи життя із дитиною; консультація повинна допомогти їй прийняти відповідне рішення, яке має бути осмисленим і відповідальним. При цьому жінка має усвідомлювати, що ненароджена дитина протягом всього періоду вагітності поряд із нею має право на життя, і тому, у відповідності до правопорядку, переривання вагітності може допускати-ся лише у виключних ситуаціях, коли виношування дитини стає для жінки таким тяжким і надмірним навантаженням, що воно виходить за допустимі межі. Порада і допомога під час консультації повинні сприяти рішенню конфліктної ситуації, яка виникає у зв'язку із вагітністю і сприяти тому, щоб було знайдено вихід із важкого ста-

новища. Більш детально подібні ситуації регулює Федеральний закон про конфліктну ситуацію пов'язану із вагітністю.

§ 218(2) Консультація відповідно до вказаного Федерального закону повинна здійснюватися у відповідних компетентних органах. Після консультації вагітній жінці має бути видана довідка, щодо остаточного рішення по цій конфліктній ситуації. В ній має бути вказана дата консультації, її зміст, прізвище вагітної. Лікар, який здійснює переривання вагітності, не може бути консультантом.

Таким чином, законним у відповідності до положення § 218a є:

- переривання вагітності, якщо жінка була на консультації, про яку іде мова в § 219 має відповідну довідку, яка отримана як мінімум за три дні до операції, на якій вагітна жінка наполягає;
- якщо вагітність переривається лікарем;
- з моменту зачаття пройшло не більше дванадцяти тижнів.

У ч. 2 § 218a міститься норма, відповідно до якої не вважається протиправним переривання вагітності, здійснене лікарем за згодою вагітної жінки, в тому випадку, якщо, враховуючи умови життя вагітної жінки на існуючий момент і в майбутньому, переривання вагітності відповідає медичним показанням, щоб попередити загрозу небезпеки для життя і небезпеки нанесення тяжкої шкоди (фізичної або психічної) здоров'ю вагітної жінки і якщо цю небезпеку неможливо відвернути іншим способом. Тобто, очевидно, в даному випадку має місце ситуація, яка у вітчизняному кримінальному праві називається крайньою необхідністю.

Допускається переривання вагітності, яке здійснюється лікарем за згодою вагітної жінки, якщо вагітність була результатом вчинення злочинних діянь що з моменту зачаття пройшло не більше дванадцяти тижнів. Законодавець чітко вказує строк вагітності – дванадцять тижнів, вважаючи, що по медичним показникам дитини ще ненароджені але вже життєздатна, хоча і, по-суті, вбивство дитини допускається лише в стані крайньої необхідності у виключних випадках. В цілому-ж німецький законодавець вважає, переривання вагітності, по-суті, вбивством ненародженої дитини незалежно від строку вагітності. В § 218 вказано, що за переривання вагітності вагітна жінка несе відповідальність, але у § 218a(4) міститься положення про те, що вагітна жінка не підлягає покаранню, якщо переривання вагітності здійснюється лікарем після відповідної консультації і якщо із часу зачаття пройшло не більше двадцяти двох тижнів. Суд може утриматися від призначення покарання, передбаченого у § 218, якщо вагітна жінка на час виникнення аборту знаходилась під особливим тиском.

Спеціальними видами переривання вагітності, за яке встановлене покарання є злочини, склади яких передбачені в § 218в «Переривання вагітності без медичного висновку або якщо медичний висновок був неправильний». За друге діяння несе відповідальність лікар, який умисно дає неправдивий медичний висновок. Лікар не має права давати подібні медичні висновки, якщо йому це було заборонено компетентним органом в зв'язку із вчиненням кримінально-карних діянь, пов'язаних із перериванням вагітності; у § 218с «Порушення лікарського обов'язку при перериванні вагітності» у § 219(а) «Реклама переривання вагітності»; у § 219в «Введення в обіг засобів для переривання вагітності». Як вже вказувалося, КК ФРН щодо даної групи злочинів є чи не найбільш прогресивним щодо охорони життя ненародженої дитини. Дані норми навіть в окремих випадках виходять за межі загальноприйнятих «сухих» і чітких формулювань і являють собою якби «живий», реально діючий нормативний акт, який виконує охоронну функцію. Ці норми не відірвані від життя і в даному випадку цей досвід заслуговує на увагу, хоча, безумовно, побудова нормативного матеріалу дуже відрізняється не лише від вітчизняного КК, а і від кримінальних кодексів інших країн.

Текст § 219 було прийнято після рішення Конституційного суду ФРН і він став компромісом, значення якого можна оцінити в контексті соціального життя в Німеччині. Можна вважати, що тут міститься узгоджена (але спірна) концепція захисту ненародженого життя, яка визначає і кримінально-правові рішення. Що стосується соціальних передумов такого суворого регулювання проведення абортів, то, на нашу думку, це пояснюється значними втратами і людськими жертвами у війнах, які вела Німеччина. Хоча, слід відмітити, що в колишньому СРСР і зараз в Україні теж народжуваність є проблемою, а проведення абортів навіть законних якраз проблему не складає. Більш детально це питання у кримінальному законодавстві ФРН досліджували А. Жалінський і А. Реріхт, які, зокрема, слушно вказують, що з кримінально-правової точки зору соціальним благом, що захищається цими нормами є насамперед життя, але проблема охорони такої соціальної цінності пов'язується із інтересами як суспільства в цілому, так і самої жінки як носія охороняваної цінності. В юридичній літературі, правовій і громадській свідомості ці норми оцінюються як надзвичайно соціально важливі. В боротьбі за заборону чи дозвіл абортів активну участь взяла церква, партії, феміністичний рух, різноманітні політичні сили, засоби масової інформації, і ця боротьба ще продовжується⁶.

Нами приділено більше уваги цим злочинам, тому що нормативний матеріал, який стосується охорони безпеки життя і здоров'я як вагітної жінки, так і ненародженої дитини за КК ФРН є свого роду унікальним, потребує подальшого, більш детального вивчення, осмислення, адже обидві наші країни однаково постраждали щодо зниження народжуваності і досвід ФРН має бути корисним і для нашої країни.

Інші злочини проти особистої і колективної безпеки життя і здоров'я за КК ФРН носять більш традиційний характер. Хоча деякі моменти викликають і подив. Це стосується такого традиційного сьогодні для всіх країн ЄС злочину як геноцид, то до 2002 § 220a «Геноцид» містився в розділі 16 Особливої частини КК ФРН «Карані діяння проти життя». Зараз § 220a «Геноцид» виключений із Кримінального уложення в силу ст. 2 Федерального закону про введення в дію Кодексу міжнародного кримінального права від 26 червня 2002 р. Склад цього злочинного діяння введений тепер в § 6 Кодексу міжнародного кримінального права від 26 червня 2002 р. на підставі цієї норми і § 1 Кодексу міжнародного кримінального права геноцид переслідується не зважаючи від права місця вчинення діяння і без будь-якої залежності від спричинення шкоди внутрішнім державним інтересам також на території ФРН, якщо в країні, де вчинено цей злочин кримінальне переслідування не очікується або має місце конкуруюча міжнародна юрисдикція⁷.

Злочином проти особистої безпеки є і залишення в небезпеці § 221(1). Покаранням за цей злочин є позбавлення волі від трьох місяців до п'яти років і відповідальність за це діяння несе спеціальний суб'єкт – особа, яка зобов'язана надавати допомогу або яка сама поставила потерпілого в безпомічний стан, який загрожує особі смертю або нанесенням тяжкої шкоди здоров'ю.

Особливістю КК ФРН є дещо не конкретне визначення наслідку. В багатьох складах злочинів вказано «тяжка шкода здоров'ю», що потребує додаткового тлумачення. Адже це можуть бути як тяжкі тілесні ушкодження, так і інші наслідки.

Позбавленням волі на строк не менше одного року карається особа, якщо вона в результаті вчиненого діяння ставить особу, яку вона опікає в небезпеку настання смерті, нанесення тяжкої шкоди здоров'ю (а також нанесення значної шкоди фізичному або духовному розвитку) (§ 225(3)). Сам же § 225 має назву «Катування ввірених осіб».

Як відмічають окремі автори, наприклад А. Жалінський, цікавим, і таки, що знімає ряд практичних складних питань, які відомі

кожному слідчому, є правова конструкція «Участь у бійці», передбачена § 231 КК ФРН. Цей автор, зокрема пише, що це умисний «формальний» злочин у формі делікту абстрактної небезпеки, посиляючись при цьому на роботи німецьких фахівців⁸. Повторює цю думку і М.І. Хавронюк, посиляючись на іншу монографію А. Жалінського, в якій вказано, що згідно з позицією Верховного Суду ФРН норма про участь у бійці спрямована на захист життя і здоров'я усіх осіб, які були піддані небезпеці внаслідок бійки, а також на монографію Г.В. Серебрянникової, яка вважає, що умисел суб'єкта спрямований тільки на участь у бійці чи нападі⁹. На нашу думку, такий підхід до розуміння цього складу злочину є дещо неточним. Якщо провести аналіз даного складу, а не просте цитування джерел, то він дає змогу дійти висновку, що участь у бійці – це злочин із матеріальним складом. Адже в § 231 вказано на конкретний наслідок – «якщо бійкою або нападом була спричинена смерть людині чи йому були нанесені тяжкі тілесні ушкодження». Вважаємо, що, очевидно, це не делікт створення небезпеки і таким чином, не злочин з формальним складом.

До злочинів, які ставлять в небезпеку життя і здоров'я особи, слід віднести «Викрадання людини» (§ 234), «Насильницький вивіз людей за кордон» (§ 234а), (в іншому перекладі цей злочин має назву «Угон людини») ¹⁰. «Викрадення неповнолітніх» § 235. кваліфікуючою обставиною діяння «Використання неповнолітніх» є, наприклад, створення небезпеки для життя жертви або створення небезпеки спричинення тяжкої шкоди його здоров'ю. Карється це діяння позбавленням волі на строк від одного до десяти років, § 236 «Торгівля дітьми», якщо це діяння створює небезпеку нанесення тяжкої шкоди здоров'ю дитини. Покаранням за цей злочин є позбавлення волі на строк від шести місяців до десяти років¹¹ (ця норма прийнята в редакції ст. 1 Федерального закону про трансформацію Рамкового рішення Ради Європейського союзу по боротьбі із сексуальною експлуатацією дітей і дитячою порнографією від 31 жовтня 2008 р.), § 238 «Необґрунтоване переслідування», один із способів вчинення якого є погроза життю, фізичній цілісності, здоров'ю або свободі самої людини чи близьких їй осіб¹² (цей параграф був виключений із КК ФРН, а потім знову введений на підставі ст. 1 Сорокового закону про внесення змін в кримінальне законодавство від 22 березня 2007р.), § 239 в «Захоплення заручників», а також § 241а «Збуджування підозри, яке веде до політичного переслідування». Якщо ці діяння вчиняються шляхом доносу, який тягне

політичне переслідування і при цьому, внаслідок застосування до особи заходів насильства і свавілля, які суперечать принципам правової держави, ставлять в небезпеку життя і здоров'я особи, створюють загрозу втрати свободи або значного погіршення професійного та економічного становища особи.

Злочини, що посягають на екологічну безпеку людини, практично, всі містять в своїх складах ознаку, яка вказує на створення небезпеки здоров'ю людини. Наприклад, забруднення земель карається позбавленням волі на строк до п'яти років або грошовим штрафом, якщо це діяння вчинюється способом, який може зашкодити здоров'ю іншої людини (§ 324а «Забруднення земель»), за забруднення повітря, якщо воно змінює склад повітря таким чином, що ці зміни можуть нанести шкоду здоров'ю іншої людини, передбачене таке ж покарання (§ 325). Цікавою і дещо нетрадиційною є норма, передбачена в § 325а «Створення шуму або струсів і вивільнення неіонізованого випромінювання». Ця стаття, на нашу думку актуальна, адже встановлено, що підвищений рівень шуму при експлуатації будівель, агрегатів і машин наносить реальну шкоду здоров'ю людини. Але це не стосується шуму, який викликаний різними видами транспорту. Карається це діяння позбавленням волі на строк до трьох років або грошовим штрафом. Суб'єкт практично всіх злочинів проти оточуючого середовища спеціальний, на це є пряма вказівка в диспозиціях статей – особа, яка порушує адміністративно-правові обов'язки. І хоча традиційним є склад злочину «Недозволені дії з небезпечними предметами» під якими розуміють небезпечні відходи (§ 326), нетрадиційним є деталізація наслідків, які можуть бути викликані обробкою, накопиченням, складуванням та іншими діями із небезпечними відходами, наприклад, кримінальна відповідальність настає якщо такі відходи можуть містити або переносити збудників загально небезпечних хвороб, які можуть бути перенесені на людей чи тварин, можуть викликати у людини ракові захворювання, нанести шкоду плоду людини або потягти за собою спадкові зміни. Карається цей злочин позбавленням волі на строк до п'яти років або грошовим штрафом. Незаконні дії з радіоактивними речовинами і іншими небезпечними речовинами і ресурсами, якщо вони можуть причинити смерть або тяжку шкоду здоров'ю іншої людини в результаті іонізуючого випромінювання карається позбавленням волі на строк до п'яти років або грошовим штрафом (§ 328). особливо тяжким випадком діяння проти оточуючого середовища є спричинення шкоди водоймам, якщо це наносить

шкоду громадському забезпеченню водою. Це лише один із прикладів. Карасться це діяння позбавленням волі на строк від шести місяців до десяти років (§ 330). До особливо тяжких випадків злочинів проти оточуючого середовища законодавець ФРН відносить і екологічні злочини, якщо вони створюють для людини загрозу смерті, тяжкої шкоди здоров'ю або якщо вони загрожують здоров'ю значної кількості людей. Покаранням за такі делікти створення небезпеки більш суворі – позбавлення волі на строк від одного до десяти років. Так же карасться і створення серйозної небезпеки із-за викидання ядів.

Таким чином, злочини проти екологічної безпеки сформульовані традиційно, як і в більшості країн. При цьому слід вказати, що у ФРН діє ціла низка Федеральних законів, які спрямовані на охорону екологічної безпеки людини, флори, фауни тощо. До таких законів слід, в першу чергу віднести Федеральний закон про охорону оточуючого середовища від шкідливого впливу, який здійснюється шляхом забруднення повітря, акустичного забруднення, струсів та подібних їм процесів (останні зміни до цього закону внесені на підставі ст. 1 Федерального закону від 23 жовтня 2007 р.¹³, а також Федеральний закон про здійснення захисту від небезпечних речовин в редакції офіційної публікації від 2 липня 2008 р.¹⁴, Федеральний закон про мирне використання ядерної енергії та захисту від небезпеки, пов'язаної із її використанням (останні зміни в цей Закон внесені на підставі ст. 4 Федерального закону від 28 лютого 2008 р.¹⁵, Федеральний закон про сприяння циркуляційному процесу і забезпеченню екологічної утилізації відходів від 27 вересня 1994 р.¹⁶. таким чином, слід констатувати, що в ФРН екологічне законодавство охоплює широку сферу регулювання процесів охорони довкілля. Враховуючи, що в даній роботі ми аналізуємо лише кодифіковане законодавство, відмічаємо, що всі норми, які містяться в розділі 29 КК ФРН «Екологічні злочинні діяння» мають банкетні диспозиції, і в цьому їх аналіз, поряд із аналізом екологічного законодавства ФРН являє собою окрему тему для дослідження.

В КК ФРН транспортні злочини спеціально не виділяються. Але у розділі 28 «Загальнонебезпечні злочинні діяння» компактно розміщені кілька параграфів, яким передбачена відповідальність за: небезпечне посягання на діяльність залізничного транспорту, морського чи повітряного транспорту (§ 315) і порушення правил безпеки цих видів транспорту (§ 315a); небезпечне втручання у дорожній рух (§§ 315b і 315d) порушення правил безпеки дорожнього руху

(§§ 315с і 315d) та керування транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння (§ 316); розбійний напад на водія транспортного засобу (§ 316а) і напад на повітряний та річковий транспорт (§ 316с). Всі ці злочини слід вважати злочинами проти колективної безпеки, адже в диспозиціях всіх статей передбачена ознака створення небезпеки здоров'ю чи життю іншої людини.

Слід відмітити, що транспортними засобами у вказаних параграфах КК ФРН захищеними вважаються будь-які засоби пересування, які зустрічаються в транспортному русі, передбачені для перевезення людей або вантажів, незалежно від сили, яка приводить їх в рух. Так, в даному контексті транспортними засобами вважаються автомобілі, електромобілі, мотоцикли, велосипеди, трамваї, причепи будь-якого типу, моторизовані і немоторизовані інвалідні коляски.

Особливо цікавим і таким, який є надзвичайно актуальним і тому заслуговує на підвищену увагу є текст ч. 2 § 315с «Порушення правил безпеки дорожнього руху», в якій передбачено такий спосіб порушення як «не проявлення найменшої запобігливості». Не проявляє ні найменшої запобігливості та особа, які із егоїстичних спонукань порушує свої обов'язки стосовно інших учасників дорожнього руху або байдуже не допускає жодних сумнівів щодо своєї поведінки на дорозі і тому, не затруднюючи себе роздумами на цю тему, їде «як попало». До речі, карається така суспільно небезпечна поведінка позбавленням волі на строк до п'яти років або грошовим штрафом¹⁷.

До інших злочинів, які містяться в главі 28 і створюють загрозу колективній безпеці, слід віднести «Тяжкий підпал» (§ 306а), «Створення небезпеки підпалу» (§ 306f), «Створення небезпеки вибуху при використанні ядерної енергії» (§ 307), «Проведення небезпечного вибуху шляхом використання вибухових речовин» (§ 308)¹⁸ (ця стаття містить посилання на Федеральний закон про вибухонебезпечні речовини в редакції офіційної публікації від 10 вересня 2002р.), «Зловживання іонізуючими променями» (§ 309), «Виготовлення ядерно-технічної установки з допущенням браку» (§ 312), «Створення ситуації, пов'язаною з повинню» (§ 313), а також «Небезпека громадського отруєння» (§ 314). Цей злочин створює небезпеку життю і здоров'ю людей шляхом отруєння питної води в джерелах, колодязях, водогонах та місцях зберігання питної води, а також шляхом отруєння предметів, які призначаються для громадського продажу і вжитку, шляхом підмішування в них шкідливих для здоров'я речовин, продаж їх або іншим способом

випуск їх в обіг. Карається це діяння позбавленням волі на строк від одного до десяти років. Всі склади злочинів, які створюють загрозу суспільній безпеці містять як обов'язкову ознаку в диспозиціях статей вказівку на те, що вказані дії є небезпечними для життя і здоров'я людей. Крім вказаних, до злочинів, які створюють колективну небезпеку слід віднести і діяння, передбачене в § 311 «Вивільнення іонізуючого випромінювання». Суб'єктом цього злочину є особа, яка порушує адміністративно-правові обов'язки і тим самим викликає процеси, які здатні спричинити шкоду фізичній цілісності або життю іншої людини. Цей злочин конвенційний і його склад внесений в КК ФРН ст. 2 Федерального закону від 24 квітня 1990 р. до Конвенції від 26 жовтня 1978 р. про фізичний захист ядерного матеріалу, в редакції ст. 6 Тридцять першого закону про внесення змін до кримінального законодавства від 27 червня 1994 р. із змінами, внесеними на підставі ст. 4 (абз. 4) Шостого закону про реформу кримінального права від 26 січня 1998 р.

Як вказує М.І. Хавронюк, спеціальних розділу чи глави, присвячених злочинам проти безпеки виробництва, немає у жодному із кримінальних кодексів західноєвропейських держав¹⁹. Хоча, наприклад, окремі склади злочинів, які можна віднести до злочинів, що посягають на безпеку виробництва все-ж, на нашу думку є. Наприклад, в § 319 «Створення небезпеки при будівництві» КК ФРН встановлена кримінальна відповідальність особи, яка порушує загальноприйняті технічні права при плануванні будівельних об'єктів, керівництві будівництвом, будівництві або зносі будівельного об'єкта і тим самим створює загрозу для фізичної цілісності або життя іншої людини. Особа, яка вказана винною у вчиненні такого діяння карається позбавленням волі на строк до п'яти років або грошовим штрафом.

У ч. 2 § 319 встановлена відповідальність особи за аналогічні діяння, але вже пов'язані не із будівництвом, а із встановленням технічного обладнання. Покарання таке-ж, як і в ч. 1 § 319. Також, слід наголосити на тому, що німецьке кримінальне право кодифіковане не повністю, а містить значну кількість кримінально-правових норм в законодавчих актах майже всіх галузей права (т. зв. «додаткове право»). Наприклад, норми про відповідальність лікарів за професійні злочини містяться в фармацевтичному кримінальному праві ФРН²⁰, а за діяння, пов'язані із трансплантацією – у Федеральному законі про передачу, вилучення і пересадку органів від 5 листопада 1997р.²¹

1. *Оксамытний В.В.* Сравнительная теория закона и ее место в юридической компаративистике / Оксамытний В.В. // Четвертый международный семинар «Сравнительное правоведение: современное состояние и перспективы развития». – К., 2009. – С. 26. 2. *Шукліна Н.Г.* Визнання людини найвищою соціальною цінністю в аспекті міжнародного права / Шукліна Н.Г. // Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку : зб. статей. – К., 2009. – С. 636-638. 3. *Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной Республики Германия* : текст и научно-практич. комментарии. – М. : Проспект 2010. – 280 с. 4. *Желинский А.* Введение в немецкое право / А. Желинский, А. Рерихт. – М., 2001. – С. 658-663. 5. *Федеральный закон про попередження і вирішення конфліктів, пов'язаних із вагітністю від 27 липня 1992р.*, із змінами, внесеними Федеральним законом від 21 серпня 1995 р. // Збірник федерального законодавства. – 1995. – IS. 1050. 6. *Жалинский А., Рёрихт А.* Цит. работа. – С. 658. 7. *Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной Республики Германия*: текст и научно-практический комментарий. – С. 27-28. 8. *Жалинский А., Рёрихт А.* Цит. работа. – С. 668. 9. *Хавронюк М.І.* Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації / Хавронюк М.І. – К. : Юрисконсульт, 2006. – С. 672-673. 10. *Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной Республики Германия*: текст и научно-практический комментарий. – С. 176. 11. *Bundesgesetzblatt*. – 2008. – IS. – 2149 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bgbl.de/banzxaver/bgbl/start.xav?start=%2F%2F%5B%40attr_id%3D%27bgbl108s2149.pdf%27%5D#_bgbl_%2F%2F%5B%40attr_id%3D%27bgbl108s2149.pdf%27%5D_1427272002194. 12. *Bundesgesetzblatt*. – 2007. – IS. – 354 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bgbl.de/banzxaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBI&start=//%255B@attr_id=%27bgbl107s0354.pdf%27%255D#_bgbl_%2F%2F%5B%40attr_id%3D%27bgbl107s0354.pdf%27%5D_1427272070363. 13. *Bundesgesetzblatt*. – 2007. – IS. – 2470 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bgbl.de/banzxaver/bgbl/start.xav?start=%2F%2F%5B%40attr_id%3D%27bgbl107s2470.pdf%27%5D#_bgbl_%2F%2F%5B%40attr_id%3D%27bgbl107s2470.pdf%27%5D_1427272459321. 14. *Bundesgesetzblatt*. – 2008. – IS. – 1146 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bgbl.de/banzxaver/bgbl/start.xav?start=%2F%2F%5B%40attr_id%3D%27bgbl108s1146.pdf%27%5D#_bgbl_%2F%2F%5B%40attr_id%3D%27bgbl108s1146.pdf%27%5D_1427272559467. 15. *Bundesgesetzblatt*. – 2008. – IS. – 215 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bgbl.de/banzxaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBI&start=//%255B@attr_id=%27bgbl108s0215.pdf%27%255D#_bgbl_%2F%2F%5B%40attr_id%3D%27bgbl108s0215.pdf%27%5D_1427272645947. 16. *Bundesgesetzblatt*. – 1994. – IS. – 2705 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bgbl.de/banzxaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBI&start=//%255B@attr_id=%27bgbl194s2705.pdf%27%255D#_bgbl_%2F%2F%5B%40attr_id%3D%27bgbl194s2705.pdf%27%5D_1427272714841. 17. *Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной Республики Германия*: текст и научно-практический комментарий. – С. 223. 18. *Bundesgesetzblatt*. – 2002. – IS. – 3518 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bgbl.de/banzxaver/bgbl/start.xav?start=//%5B@attr_id=%27bgbl102s3518.pdf%27%5D#_bgbl_%2F%2F%5B%40attr_id%3D%27bgbl102s3518.pdf

f%27%5D__1427272795991. **19.** Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія / Хавронюк М.І. – К., 2006. – С. 798. **20.** *Парог А.И.* Ответственность врачей за профессиональную недобросовестность по уголовному законодательству России и фармацевтическое уголовное право Германии / А.И. Парог, У.В. Халлманн, П.В. Головненков// Lex Russica. – 2008. – №6. – С. 1517-1543. **21.** *Bundesgesetzblatt.* – 1997. – IS. – 2631 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bgbl.de/banzxaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBl&start=//%255B@attr_id=%27bgbl197s2631.pdf%27%255D#_bgbl_%2F%2F%5B%40attr_id%3D%27bgbl197s2631.pdf%27%5D__1427272889635.

Lixova Sofiy, Miroshnichenko Olena. Human Safety as an Object of Criminal and Legal Protection (Comparative and Legal Research as to the Legislation of FRG and Ukraine)

Human safety means a condition when danger and the circumstances leading to physical and psychic damage and material losses are controlled in order to preserve health and welfare of individuals and the society as a whole. Safety is a dynamic condition which is created when a person interacts with his or her physical, social, cultural, technological, political, economic and organizational environment.

Safety is the basic and main objective of the regulatory environment. Practically all norms of each legislation branches of any state are designed so as to provide people with such existence when there is no threat to his/her personal rights, interests, values and material comforts. In compliance with the Constitution of Ukraine human safety is acknowledged as one of the greatest social values, and establishment of the guarantees for a person to accomplish his or her natural or acquired rights and freedoms is the main task of the state. Everybody has the right to protect individual rights against violations and unlawful encroachments by any lawful remedies. It is upon the affirmation and enforcement of human rights and freedoms that the safety and decent and secure conditions of existence are founded.

A «human safety» notion is used in a narrow sense as well. The Constitution of Ukraine attaches the right of an individual to safety of life and health, occupational safety, etc.

Considering the current and active integration processes in Europe, harmonization of the European states judicial systems, that concern not only those countries that have already acceded to the European Union but also those states that just aspire to attain the membership, and the European globalization process, we cannot but apply for European norms and standards in the sphere of human safety guarantees. Human rights and freedoms are really valued if there exist specific guarantees of their protection and enforcement only.

So that rights and freedoms of a person are real and observed in life, they do not need to be only declared, but also to be secured by real and effective guarantees, that is by means of protection of a right from violations, or in case if a right has been already violated, means of its restoration and compensation for its prejudice should be fixed.

System of guarantees of human rights and freedoms, safe life of a human includes three basic components in the European Court, as well as in many states:

firstly, instructive guarantees, connected with functioning of authorities, activity of which is aimed at protection and defense of violated rights;

secondly, procedural guarantees, realized when justice is executed, first of all concern criminal process;

thirdly, material guarantees in the form of norms of substantive law, aimed at compensation of losses and other damage, caused by violation of law.

It is known that socially dangerous manifestations of encroachment on human safety by way of violation of human rights and freedoms and causing socially dangerous consequences – material and moral damage, are provided for in criminal legislation. Namely criminal legislation is created in order to protect human safety from the most socially dangerous encroachments.

The indicated guarantees are general, that is they apply, as a rule, to all rights and freedoms, inclusive of those, which have not acquired the status of “fundamental” and “basic” ones in international normative acts. Along with general guarantees special ones are also stipulated in legal norms, those which regard certain rights and may have the most various nature (for example, prohibition of death sentence as guarantee of the right to life, prohibition of cloning as guarantee of the right to personal integrity, etc.)

Comparing criminal legislation of states-members of the EU as to protection of human safety gives the opportunity both to see uniqueness of legislation of each country and to make conclusion about its conformity with basic standards regarding protection of human rights.

The first group of states-members of the EU should include states, which previously were parts of the USSR and thus developed, like Ukraine, under the influence of socialistic legal tradition – Lithuania, Latvia, Estonia.

The second group includes states-members of the EU, which were not in the USSR, so called post-socialistic states, but which because of historical and political circumstances underwent the influence of socialistic law – Poland, Romania, Check Republic, Hungary, Bulgaria, Slovakia and Slovenia.

The third group includes states, which actually formed the EU and the law of which developed beyond the influence of socialistic legal system – FRG, Italy, France, Great Britain, the Netherlands, Belgium, Greece, Portugal, Austria, Sweden, Denmark, Ireland, Finland, Cyprus, Luxemburg, Malta. Carrying out comparative analysis we used only sources, which were officially published and translated into the Russian language by specialists in the area of criminal law, in order to avoid doubts concerning authenticity of translations and to have the opportunity to check the reliability of the information.

Key words: human rights, collective security, personal security, criminal law protection, comparative studies.